

О. С. Дьоміна
доцент кафедри політичних наук
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова,
кандидат юридичних наук
(м. Київ)

ЕВОЛЮЦІЯ АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ІСТОРІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

У старосхідних ученнях ми не знайдемо системних, послідовних ціннісних теорій, що становили би окрему галузь знань. Водночас, аксіологічна думка тут відзначається розвитком філософських учень, покликаних розвивати, удосконалювати буття особистості та суспільства. Старосхідним філософським настановам характерна висока аксіологічність політико-філософських учень загалом.

У Стародавньому Китаї цінність життя є одночасно й цінністю природного, стихійного існування світу та людини. Світогляді цінності розкриває конфуціанська аксіологія, у якій першоосновою існування особистості визначено моральні цінності. Найкращим же способом існування особистості у китайській філософії вважалася добродесність – важлива етична категорія й аксіологічний параметр. Центральну, осьову, двоєдину ціннісну роль у аксіології конфуціанства відігравали “благочесність” і “гуманність” як головні прояви соціального порядку на індивідуальному рівні [1, с. 22].

Високий аксіологічний сенс закладений у філософії та міфології античної Греції. У працях античних мислителів Платона, Аристотеля, Полібія та ін., ціннісна проблематика виявляється в ідеї блага та справедливості у державі як вищій чесноті та вищому ступені в ієрархії буття. Ціннісними уявленнями про світ пройнята “космологічна філософія” Піфагора та Геракліта.

Засновник етики Сократ, передусім, звертає увагу на благо, добродесність і красу як сутності, що незалежно від учинків чи речей, позначають основоположні життєві цінності, є основою моральної поведінки.

Проблема сутності краси розвивається Платоном, який до того ж не відокремлював сутностей “прекрасного” від “доброго”, “благого”, “достеменного”. І Сократ, і Платон ототожнювали “благо” зі знаннями, які вважали особливою чеснотою. Водночас, етичне вчення Платона – це не тільки ті моральні принципи (про які розмірковував Сократ), що у своїй найвищій сутності відображаються у знаннях та розумі, але і багато інших чеснот, що відображаються в душі людини. Чотири визначальні, за Платоном, чесноти – мудрість, мужність, самовладання, справедливість – детально не прописані, але вважалися вирішальними для духовного й етичного стану людини, її щастя [2, с. 138].

Аристотель із особливою увагою віднісся до осмислення поняття “благого” та “прекрасного”: “Благо є досконала мета, досконала ж мета сама по собі є щастям. Але щастя складається з багатьох видів блага”; “прекрасне – те, що будучи благом, приємне тому, що воно благо”. Мислитель здійснив розділення понять “благо” та “прекрасне”. Він детально класифікував блага й уперше оперує такими узагальненими поняттями як “цінність”, “коштовне”, “ціноване”. Серед благ, на його думку, одні відносяться до цінованих, інші – до хвалених речей, треті – до можливостей [3, с. 305].

Демокріт започаткував традицію натуралістичного (лат. *natura* – природа) світобачення, коли Природа визнавалася законом усьому, походженням, підставою, критерієм будь-яких цінностей. Насолода або щастя є “справжньою”, якщо приносить чесноти. Із таких позицій цінність і об’єктивна (за законами природи), і суб’єктивна (як власне “природне” прагнення людини до насолоди). Поняття ж добра, справедливості, прекрасного ототожнюються з цінністю взагалі. Людина повинна в усіх своїх прагненнях і оцінках слідувати вимогам ества: такий підсумок і специфіка натуралістичної концепції цінностей [4, с. 152].

Загалом проблема цінностей у античних мислителів розглядалася залежно від системи властивого їм світобачення. Так, окремі з них (Геракліт, Сократ, Демокріт) наполягали на переважній об’єктивності цінностей, інші (софісти, Піррон та ін.) – на повній суб’єктивності, відносності оціночних думок. Добро, справедливість, краса розглядаються древніми греками як прояви природного порядку речей. Цінність відтак обумовлена “облаштуванням” самого Всесвіту.

Відмінний зміст і спрямованість у визначенні цінностей представлений у творчих і наукових пошуках доби Середньовіччя, коли у Європі й пов’язаних із нею регіонах, поширюється християнство. На Близькому Сході вже за кілька століть виникає іслам, що суттєво увиразнює та поглиблює шкали оціночних суджень. Буддизм із Індії поступово охоплює держави Центральної Азії та Далекого Сходу, також коректуючи світорозуміння та ціннісні орієнтири.

Система цінностей Середньовіччя винесена за межі прагматизму, буденності. Це ідеальна схема, куди людина мусить скеровувати свою віру, прагнення, досяжні лише шляхом Бога. Середньовіччя опиралося на абсолют віри, тотальність ірраціонального. Водночас тогочасна теологічна думка християнства так і не створила теорію цінностей, запропонувавши (як і античні мислителі) лише фрагментарні, препаровані, несистемні думки про різні види цінностей. Цілісне ж уявлення про природу цінностей як таких, а також про визначальну цінність, що може множити себе в конкретних модифікаціях, не було представлено. Середньовічним теологам була відома лише одна реальна цінність – Бог; натомість цінності моральні, естетичні, політичні, правові, владні і навіть сама істина – це лише еманція Бога, його духовної енергії.

Філософська думка епохи Відродження характеризується об'єднанням цінностей реального та ідеального буття, тобто середньовічному теоцентризму протиставляються антропоцентричні, гуманістичні уявлення, які починали складатися в нерелігійній філософії античних часів.

Відбувається перехід від цінностей релігії до цінностей філософії: відроджувався інтерес до учень античних грецьких і римських мислителів. Предметом роздумів мислителів епохи Відродження стає буття людини у всіх його проявах. Філософським змістом цієї епохи став гуманізм. Людині було відведене перше місце в ієрархії живих істот з огляду на володіння незрівнянним божественним даром – розумом.

Саме в цей період з'являється поняття “політичні цінності” як окремий феномен, вони починають розглядатися в їх сучасному розумінні.

Видатний флорентійський мислитель та державний діяч Н. Мак'явеллі, визначаючи новий зміст політичних цінностей, стверджував, що вони мусили б бути вільними від впливу не тільки релігії, а й моралі. У праці “Державець” (1513, опубл. у 1531 р.) він стверджує, що політика несумісна з мораллю (тогочасна мораль була невіддільна від релігії). Політичне життя і політичні рішення повинні прийматися опираючись на аналіз політичних фактів.

Таким чином, цінності певною мірою прагматизуються, перетворюються на своєрідний засіб повсякденного використання.

Новітні вимоги часу (розвиток гуманітарних і природничих наук, еволюція європейських політичних систем, зародження нового виду економічних відносин тощо) зумовили потребу в докладнішому розгляді й оцінюванні владних відносин на суспільному рівні, розробці цінностей, що відповідали б динамічній добі змін і перетворень. Новий час по-новому переформовує систему цінностей, особливо у частині її системовизначальних засад і структурних параметрів.

Певний етап у підході до проблеми політичних цінностей започаткований ідеями Т. Гоббса та, зокрема, його спробами раціонально обґрунтувати необхідність появи цінностей нового зразка. Розглядаючи людину як основну детермінанту суспільних відносин, мислитель дійшов висновку, що саме егоїстичний стан буття людини як “війни всіх проти всіх” спричинив укладання суспільного договору та створення держави [5, с. 218-220].

Співзвучно Гоббсу, Дж. Локк намагався обґрунтувати появу держави, її інституції в бутті людини за допомогою концепції природного договору. Політичні цінності тут не можуть мислитися чимось самодостатнім. Політична система буття і його цінності за будь-яких умов залишаються включеними в систему інших цінностей, які стосуються особистої свободи індивіда (віра, мета, праця, власність). Вони покликані бути своєрідним інтеграційним, єднальним чинником, який має забезпечити терпимість однієї людини до свобод іншої. Основна цінність держави полягає у тому, що вона гарантує повагу до особистих цінностей людини [6, с. 140-145].

Загалом аксіологічні підходи до осмислення державного буття були стрижневими й у теоріях провідних мислителів епохи Просвітництва аж до кінця XIX століття. За цей час переживається певне ціннісне зміщення від державоцентризму до розуміння прав і свобод людини як найважливішої цінності та сенсу існування держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Титаренко М. Л.* Китайская философия : Энциклопедический словарь / М. Л. Титаренко. – М. : Мысль, 1994. – 573 с. [12, с. 119].
2. *Целлер Э.* Очерк истории греческой философии / пер. С.Л. Франка. -Москва: Канон+, 1996. -294с.
3. *Аристотель.* Сочинения : в 4 т. / Аристотель. – М. : Мысль, 1984. – Т. 4. – 830 с.
4. *Материалисты Древней Греции: Собрание текстов Гераклита, Демокрита и Эпикура.* – М. : Государственное издательство политической литературы, 1955. – 240 с.
5. *Гоббс Т.* Левиафан или материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Т. Гоббс // Історія вчень про право і державу : хрестоматія для юрид. вузів і фак. / [уклад., заг. ред. – Г. Демиденко]. – 2-ге вид., допов. і змін. – Х. : Легас, 2002. – С. 216-231.
6. *Локк Д.* Два трактата о правлении / Д. Локк // Соч. : в 3 т. Т. 3 : пер. с англ. и лат. / ред. и сост., авт. примеч. А. Л. Субботин. – М. : Мысль, 1988. – С. 135-406.

О. А. Зарічанський
проректор Університету “Львівський Ставропігон”
з науково-педагогічної та виховної роботи,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Львів)
Н. В. Зарічанська
старший викладач
кафедри методики навчання іноземних мов
Вінницького державного педагогічного університету
ім. М.Коцюбинського, кандидат педагогічних наук
(м. Вінниця)

ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ І ПРАВОСВІДОМОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Scientists who have studied legal culture indicated that it performs several functions, but these functions taken separately haven't been thoroughly analyzed. The functions of legal culture haven't been studied, particularly in relation to military servicemen.

In the components of legal culture functioning, some scholars include: educational function of conscientious attitude to law; function of legal regulation; informational function; function of legal behavior. Those supporting this position point out that law as a specific regulator of social relations operates in two ways: first, in connection with other social